

Zhytomyr Ivan Franko State University Journal.
Philological Sciences. Vol. 1 (94)

Вісник Житомирського державного
університету імені Івана Франка.
Філологічні науки. Вип. 1 (94)

ISSN (Print): 2663-7642
ISSN (Online): 2707-4463

УДК 821.161.2-3

DOI 10.35433/philology.1(94).2021.16-24

НАТУРАЛІЗМ У ТВОРАХ ІВАНА ФРАНКА ПІЗНЬОГО ПЕРІОДУ ЯК ЗАСІБ ПІДСИЛЕННЯ ХУДОЖНЬОЇ ВИРАЗНОСТІ ТА ПЕРЕКОНЛИВОСТІ ЗОБРАЖЕНОГО

А. В. Колесник*

Пізній період творчості І. Франка характеризується наявністю низки оповідань, у яких натуралістично відтворено єврейську тематику.

У творах «Чиста раса», «В тюремнім шпиталі», «У столярні», «У кузні (Із моїх споминів)» простежуємо автобіографічні мотиви про різні етапи життя І. Франка, у яких чітко виокремлюється єврейська тематика, розкрита за допомогою натуралістичних засобів, зокрема фактографізму, докладного опису з фіксацією всіх дрібниць як наслідку наукової точності, правдоподібності, об'єктивності відтворення та єдності в процесі зображення природних і соціальних чинників, що в сукупності робить читача їх свідком.

Здійснено аналіз згаданих вище оповідань, простежено вживання в них виокремлених натуралістичних засобів. Зокрема, в оповіданні «Чиста раса» елементами натуралізму – використанням фактографізму та докладного опису подій, об'єктивності зображення – представлено опис події у купе вагона. Оповідання «В тюремнім шпиталі» відрізняється такими натуралістичними особливостями, як докладний опис обставин життя персонажів із фактографічною точністю. В оповіданні «У столярні» зафіксовано протокольні подробиці вбивства телят хлопцем-євреєм із відтворенням усіх деталей поведінки персонажа. В оповіданні «У кузні (Із моїх споминів)» у спогадах героя наявний натуралістичний опис із докладною фіксацією подій із життя в Бориславі.

У наведених оповіданнях за допомогою натуралістичних засобів відтворено проблематику єврейського буття в Галичині. Серед натуралістичних особливостей зображення єврейських постатей можна назвати: фактографізм, докладний опис із фіксацією всіх дрібниць як наслідок наукової точності, правдоподібності, об'єктивності чинників, що в

Ключові слова: натуралізм, І. Франко, твори пізнього періоду, єврейська тематика.

* кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри українознавства та іноземних мов
(Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, м. Дніпро)
e-mail: coalition@ukr.net
ORCID 0000-0001-7812-0035

NATURALISM IN THE WORKS OF IVAN FRANKO OF THE LATE PERIOD AS A MEANS OF ENHANCING ARTISTIC EXPRESSION AND CONVINCIBILITY OF THE IMAGE

Kolesnyk A. V.

The late period of Ivan Franko's artistic work is characterized by the presence of a number of stories that contain a naturalistic reproduction of Jewish themes. In such stories as «Pure Race», «In the Prison Hospital», «In the Carpentry», «In the Forge (From My Memories)» there are memories of the author about different stages of his life, which clearly distinguishes the Jewish theme revealed by naturalistic means.

The story «Pure Race» demonstrates the collision in the life of an old Jew who found himself in a compartment of a train with representatives of other nationalities. The description of events in the compartment is presented with elements of naturalism – the use of factualism and a detailed description of events, the objectivity of the image. The story «In the prison hospital» has the following naturalistic features: the story tells about the stay in the hospital of two or three seriously ill people with a detailed description of the circumstances of their lives with factual accuracy. The story «In the Carpentry» contains a fragment from the life of a Jew, written by the author from his youthful memories and under the influence of a certain historical moment. The story describes the terrible murder of calves by a Jewish boy, with the fixation of all the details that convey all the burden of what was seen in the soul of the hero. The story «In the Forge (From my memories)» contains the author's childhood memories from his stay in the father's forge with the recording of all the small moments of his impressions. In the memoirs there is a naturalistic description with a detailed account of events in life of Boryslav.

In the above stories, with the help of naturalistic means, the problems of Jewish life in Galicia are reproduced. Among the naturalistic features of the depiction of Jewish figures there are: factography, detailed description with fixation of all the details as a consequence of scientific accuracy, plausibility, objectivity of reproduction and unity in the depiction of natural and social factors, which together makes the reader their witness.

Keywords: naturalism, I. Franko, works of the late period, Jewish themes

Постановка наукової проблеми.

Натуралізм – літературний стиль, який виник в українській літературі у 1870-х роках і проіснував до 1890-х років. Незважаючи на постійні заперечення цього стилю та намагання зарахувати твори письменників-натуралістів до реалістичного напрямку, усе ж ми можемо чітко простежити існування цього стилю як стабільного явища в зазначений час. Крім того, розглянувши твори Івана Франка більш пізнього періоду, констатуємо існування цього явища і в подальшому, хоча і в обмеженому, порівняно з раннім періодом творчості письменника, використанні натуралістичних прийомів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання натуралізму у творчості І. Франка привертало увагу таких учених, як Т. Гундорова [3], М.

Ткачук [8], Р. Голод [2], які дослідили різні аспекти вияву натуралізму у творах письменника. При цьому дослідники вважають І. Франка основним представником натуралістичного напрямку в українській літературі кінця XIX ст., який свідомо дотримувався вимог напрямку, а такі твори І. Франка, як «Воа constrictor», «Навернений грішник», «На дні», «Між добрими людьми» та інші, – основні здобутки письменника в натуралістичному стилі. Звертаємо увагу, що згадані твори були написані в ранній період творчості І. Франка. Дослідники Н. Венгринович [1], М. Кебало [4], Н. Косило [6], Н. Кобзей [5] присвятили увагу компаративістським дослідженням, здійснивши порівняння натуралістичних ознак у творчості І. Франка та інших письменників зі

США, Англії, Німеччини, творчість яких зарахована до натуралізму. Водночас у працях згаданих дослідників не акцентовано уваги на натуралізмі в більш пізніх творах письменника. Так само й опрацювання І. Франком єврейської тематики в контексті натуралізму залишилося поза увагою науковців.

Мета дослідження – визначити натуралістичні особливості зображення єврейських постатей у творах І. Франка пізнього періоду.

Виклад основного матеріалу. Письменники-натуралісти формували погляди на художню творчість під впливом філософської течії з назвою «позитивізм», в основі якої лежала спроба інтерпретації істинного розуміння суспільних явищ на підставі експериментально набутих точних знань.

В основі розуміння світу натуралістами та формування стилю «натуралізм» як мистецького напрямку були раціоналізм О. Конта, учення про детермінацію явищ расою, середовищем і моментом І. Тена, натурфілософія Г. Спенсера та соціал-дарвінізм [2: 50].

Також натуралісти дотримувалися поглядів про вплив на будь-яке явище трьох основних чинників: раси, середовища й моменту. Поняття «раса» включало індивідуальні особливості людини, зокрема ті, які належали їй із народження, наприклад, елементи зовнішності. Середовище набувало ознак того, що впливало на людину поза її волею, – зовнішні обставини, які супроводжували її протягом життя. Історичний момент був тим чинником, під вплив якого людина потрапляла в конкретних обставинах, зазнаючи змін у житті під його дією.

Усі ці чинники призвели до формування натуралістами власного способу письма, який відзначався такими особливостями, як об'єктивність відтворення, що передбачало відтворювати події без вияву авторської присутності, тобто

так, щоб виклад відбувався нібито сам собою; передача зображуваних явищ із науковою точністю, що потребувало постійного спостереження й ретельного їх вивчення; єдність під час відтворення природних і соціальних чинників; зображення явищ правдоподібно, відповідно до життєвих основ, на підставі чого утворювався фактографізм та ефект документа про життя, а також найдокладніше зображення повсякденних елементів такими, якими вони були насправді.

Оповідання І. Франка «Чиста раса», яке містить ознаки натуралізму, написано 1896 року. Уже в назві твору фігурує одне з ключових понять натуралізму – раса, підсилене означенням «чиста», що вживалося, крім того, з наміром приниження людини й показу її «невідповідного» походження.

Центральним об'єктом уваги в цьому оповіданні є спільна подорож чотирьох сторонніх осіб, яка відбувається в спільному купе. При цьому подорожні мають різну національність: два українці, німець, два угорці-«мадари», до яких приєднується єврей. Спілкування подорожніх має ознаки суперечки, але не в грубій формі, з обговоренням актуальних проблем. Опис купе зображено правдоподібно завдяки докладному відтворенню умов, у яких їхали пасажири, зокрема таких дрібниць, як вугляний пил, що сипався крізь відчинені вікна, та опущені штори, що створювало похмуру картину, на тлі якої відбувається знайомство з наступними пасажирами – паном-угорцем З. та його сином.

Пан З. виявляється справжнім угорським патріотом, який не бачить жодного недоліку у власному суспільстві, запевняючи співрозмовників у неймовірному розвитку Угорщини в усіх сферах. Свої думки він виражає за допомогою переконливої мови та наведення

влучних прикладів із детальною точністю.

У подальшому увага розповідача переноситься на єврея, з яким читач знайомиться під час зупинки потяга в Мішкольці. Зокрема, під час першого опису цього чоловіка на станції автор вдається до відтворення найдрібніших натуралістичних подробиць: поведінка єврея, яка відрізнялася надмірним емоційним забарвленням, його реакція на дії станційного наглядача, «вайкання» та крики, намагання уникнути примусового тримання себе на станції. У цьому описі акцентовано увагу на принизливому ставленні до єврея, у якого виникли проблеми з квитком. Мовна характеристика персонажів також має расові особливості, адже станційний наглядач розмовляв «по-мадярськи», а євреї відповідали своїм жаргоном.

У подальшому увага автора повертається до купе вагона, куди втягнув єврея пан З., який допоміг йому з квитком. Поява єврея в купе супроводжується його об'єктивним правдоподібним описом: як він зайшов, що тримав у руках, який ефект справив на подорожніх.

Деталізація опису посилюється в процесі зображення перебування єврея в купе вагона, що також позначено правдоподібністю, зокрема тоді, коли євреї вирішили закурити люльку й пускати дим в обличчя пана З., чим викликав незадоволення й навіть лютю. А наслідком було те, що пан З., схопивши люльку, викинув її у вікно, вважаючи себе людиною вищого рангу, наділеною більшими правами, аніж євреї.

Душевний стан єврея після цього випадку також відтворено дуже докладно, з увагою до подробиць: євреї поблідли, затрусився, хотів ще щось сказати, проте в нього не стало голосу. Після цього, ображений, він сів у кутку, дивлячись на всіх заляканими очима, і скоро заснув. Фактографічно відтворено момент сну єврея й намагання зафіксувати

його на малюнку сином угорського пана З. Лайошем, який змалював голову єврея з вистромленим уперед підборіддям і витягнутою, мовби під заріз, шиєю.

Тим часом у купе тривала розмова про те, що таке «чиста раса». І головним промовцем виступав саме пан З., який порівнював представників різних національностей із безперечним висновком про високі досягнення саме угорців. Зокрема, говорячи, наприклад, про єврея, пан З. чітко висловлювався, що це вже стара, «зужита, проржавіла раса» [9: 22], спираючись на зовнішні ознаки самого єврея, який, до речі, був уже немолодим. Далі пан З. перевів увагу на «русинську» (українську) расу, надаючи їй таку характеристику: «дика, не спосібна до цивілізації, вимираюча» [9: 22], на підставі того, що він бачив: подорожніх українців, які тікали від недолі, рухаючись уздовж колії. Отже, читач бачить у висловленнях пана З. невідповідність об'єктивній дійсності, адже він намагався переконати всіх у расовій перевазі угорської нації, а як аргумент наводив неправдиві факти, які не узгоджувалися з реальністю.

І закінчення оповідання також має ознаки натуралізму, адже його опис представлено контрастно до всього змісту твору: приїхавши до Львова, головний герой вирішив почитати єдину в місті угорську газету, у якій повідомлялося про страшну подію – вбивство того-таки пана З. і його сина з докладним описом того, що сталося. Ця новина є несподіваною й для читача, який не очікував такого завершення оповідання.

Ще одним твором, у якому згадано про долю євреїв, є оповідання «В тюремнім шпиталі» (1902). Твір розпочинається розлогим описом того, що таке «тюремний шпиталь», який визначається як «лише тінь, карикатура звичайного шпиталю» [10: 150], де хворі арештанти намагаються знайти притулок своїй

душі та загалом сприймають шпиталь як радісну зміну в житті.

Автор намагається показати шпиталь таким, яким він був насправді, правдоподібно відтворюючи всі обставини перебування в ньому: з хворими, які чули прокляття, тихі зітхання, крики від болю та шепіт жалю через безповоротне минуле в житті. У подальшому автор вдається до переказу того оповідання, яке він чув від одного в'язня. При цьому ім'я оповідача не названо.

В оповіданні йде мова про арештантів, які перебувають у тюремному шпиталі на тривалому лікуванні. Один із них – дід Герасим, який засуджений на двадцять років. У діалозі з третім ув'язненим простежуємо долю діда та його ставлення до злочинів: він дванадцять років утримувався в слідстві, був позбавлений зору й засуджений ще на двадцять років, але при цьому не втратив віри в Бога, закликаючи ув'язненого терпіти, що завинив: «Терпи, коли заслужив! Давніше не таке терпіли!... А накладати на себе руку – борони мене боже. Що завинив, то буду терпіти» [10: 152].

І саме в цій розмові в третього арештанта виникло питання до діда, а саме: чи снилися йому колись ті євреї, яких він убив? Зі стислої, короткої відповіді діда Герасима дізнаємося, що він убив цілу єврейську родину. Водночас обставини їхньої смерті не названі. Лише загально перераховано тих, хто став жертвами Герасима. При цьому співчуття або мучеництва сумління у винного не спостерігаємо: «Старі ні, лиш малі жиденята та одна жидівка. ... За інших мене карають люди, а за неї ще бог каратиме» [10: 153]. Такий висновок про себе робить дід Герасим.

Згодом він чекав смерті. А чому не вмирав, було поза розумінням лікарів, які також очікували, що він помре в будь-який момент. І лише

спілкування з дідом роз'яснювало його думки: «Ви ніби ждете чогось або боїтеся чогось?... – Смерті, паничу. І жду, й боюся» [10: 154–155]. Тобто дід Герасим не знав, що чекати по той бік життя, але це його не лякало. Він більше турбувався про вбитих євреїв, яким би він начебто міг би зараз допомогти, а водночас про закопаний скарб, який заховав від інших і про що міг розповісти лише обраній людині.

І знов про вбиту єврейку говорить дід Герасим: «А тота жидівочка – раз у раз мені привиджається, так-таки виразно: хреста просить» [10: 157]. Дід говорив про це з попом, признався, що має сховані гроші, але у відповідь чув лише: «Дай гроші на церкву» [10: 157]. Проте віддати їх не міг, оскільки вони з людей зідрані, лихварські гроші. Оповідання завершується передачею інформації про закопані гроші паничу, який опинився поряд із дідом у шпиталі. Але де саме? На це запитання панич відповіді не отримав. Отже, письменник із науковою точністю дослідив психологію вбивці.

Як бачимо, оповідання «В тюремнім шпиталі» відрізняється від інших про перебування в тюрмі такими натуралістичними особливостями: у творі розповідається про перебування в шпиталі двох або трьох важкохворих осіб. І хоча всі обставини їхнього життя описані докладно для створення гнітючого враження від стін шпиталю, який, по суті, був тією самою тюрмою, усе ж автор намагається показати читачеві переваги перебування в цій установі. Хоча порівняно з іншими творами про арештантів в оповіданні немає зображення важкої поденщини у тюрмі, поведінка хворих відрізняється від звичок решти злочинців, проте всі обставини відтворено з фактографічною точністю. Очевидно, що в оповіданні порушено питання загальнолюдських цінностей, навіть у важких умовах відбуття покарання за скоєні злочини

є необхідність вироблення до цього спеціального ставлення. Тому зображене виглядає правдиво й не викликає сумніву.

В оповіданні «У столярні» (1902) відтворено важке перебування І. Франка протягом юнацьких років у Дрогобичі, у «цьоці» Кошицької. Твір написано від першої особи, й елементи натуралізму простежуються в ньому лише іноді. На початку твору спостерігаємо опис місцезнаходження столярні: це був старий будиночок у подвір'ї, який відділявся від вулиці «трохи показнішим, але дуже нехарним жидівським домом та ще одною величезною жидівською халабудою, де містився шинок» [10: 171]. Письменник нібито спеціально вводить читача в цю атмосферу єврейського середовища, аби налаштувати його на потрібний, важкий до сприйняття лад із висновком про те, що це й було те оточення, у якому пройшли перші три роки міського життя І. Франка, що єврейське помешкання відрізнялося від українського в гірший бік, і хоч воно було більшим за розміром, але все ж таки гіршим. У подальшому знайомимося з короткою згадкою про Гучинського – чоловіка тітки, який був столяром за професією та молодшим за неї. В оповіданні є згадка про дві свічки, які висіли на стіні. Вони символізували їхнє спільне життя як «недібраного подружжя» [10: 173].

Наступним етапом оповідання є епізод убивства двох телят, який герой підгледів у шпарину в огорожі. Розпочинається цей фрагмент контрастним порівнянням опису гарного осіннього дня та важкого враження автора від походу на смердюче подвір'я, адже письменник опинився на подвір'ї в неділю – того самого дня, коли зазвичай в Україні відпочивали й відзначали закінчення робочого тижня. У центрі уваги письменника – порівняння цього «смердючого і брудного гнізда» [10: 173] з протилежним уявленням – із

загальним радісним, святковим настроєм, що створювався завдяки грі дзвонів у церквах, ясному паланню сонця на безхмарному небі та особистим враженням автора від побачених селян у національних костюмах.

У подальшому увага автора переноситься, власне, на вбивство. Центральним об'єктом уваги стає парубок-єврей, винуватець убивства: «...жидок, з довженими, майстерно в спіраль закрученими пейсами, з брудною ярмуркою, на коротко стриженій голові, весь брудний і обшарпаний, з ідіотичним виразом на лиці...» [10: 175]. Звернемо увагу на другу частину речення й на такі характеристики, як «весь брудний і обшарпаний, з ідіотичним виразом на лиці...», що свідчать про норов парубка, про неконтрольований стан його емоцій, який він показує на обличчі, про перевагу зовнішніх обставин над його внутрішньою сутністю.

Усе це є ознаками натуралізму, у якому основне значення має історичний момент, коли загострюються всі вроджені риси людини під впливом зовнішніх обставин. Крім того, у цій характеристиці двічі вжито означення «брудний» – «брудна ярмурка», «весь брудний і обшарпаний». Так автор хоче підкреслити й зовнішні ознаки, і внутрішні, тобто подати загальну, комплексну характеристику персонажа.

У центрі уваги – подробиці вбивства, яке відбулося дуже швидко. Фактографічно точно описано процес убивства з відтворенням усіх рухів парубка-єврея та його зв'язаної жертви: як він тримав голову теляти, як напружилася шия тварини, як він увіткнув ніж у шию, на яку глибину. І тут же – характеристика струменя крові як «рубінова», з блиском дорогого кришталю, що наводить на думку про дорогоцінний дар, отриманий різником у результаті

величезних зусиль. У момент зображення того, як із рани теляти витікала кров, увага автора знов повертається до парубка, який із «демонською радістю» дивився на кров і на обличчі якого заграє «ідіотичний усміх», що можна сприйняти як нездорову реакцію психіки хлопця та хибну свідомість у розумінні того, що він робить. Відзначимо, що вбивство другого теляти згадано лише загалом, без подробиць, що свідчить більше про авторське важке сприйняття, ніж про відсутність рухів героя твору.

Загалом цей епізод представлений дуже лаконічно та стисло, що є характерною ознакою натуралізму. Впливаючи на читача завдяки контрастним зіставленням – телятко було «біленьке», в обох теляток були зв'язані «ніжки докупи», а жидок «гепнув ним на землю», з невідомою метою достарчив і закинув їх сюди, – автор нібито намагається показати своє нерозуміння того, що відбулося, і несприйняття такої дійсності.

Епізод відбувається навкруги парубка-єврея, який представлений саме як ідіот, адже щонайменше чотири рази згаданий він з «ідіотичною усмішкою» та «ідіотичною кровожадністю», що «вбиває з усміхом і виявляє лиш одну нетерплячку, коли жертва надто довго треплється та оббризкає свого ката своєю кров'ю» [10: 176]. Хоча зробити правильний висновок про характер та психічний стан парубка важко, адже у творі показаний лише один епізод із життя юнака, де хлопець описаний докладно, що свідчить про нього як про ката. Водночас його вміння зробити вбивство швидким і безболісним, навпаки, переконує в його навичках як майстра справи.

Отже, ми побачили фрагмент із життя єврея, записаний автором із юнацьких спогадів та під впливом певного історичного моменту, що, на нашу думку, переважно свідчить про неправильне сприйняття в душі

автора, ніж про надмірну жорстокість парубка.

В оповіданні «У кузні (Із моїх споминів)» згадано про євреїв, які володіли всім майном у Бориславі. Оповідання має форму споминів автора про дитинство й про те, як його батько працював у кузні ковалем. Написаний І. Франком 1902 року твір відкриває найцікавіші моменти життя письменника, зафіксовані в оповіданні. Наприклад, письменник згадує про «дику бабу», яку намагався придушити помічник коваля, котрий працював разом із батьком, про зусилля батька під час виготовлення сокир, про те, що батько був загалом добрим ковалем і відомим в усіх навколишніх селах.

Найбільше розмов у кузні було про Борислав, про десятки постраждалих унаслідок видобутку нафти без належних умов безпеки, адже в період дитинства І. Франка відбувався початок нафтового промислу в Бориславі, і письменник не міг оминати увагою цю болісну тему зі свого життя.

Селяни говорили про діяльність євреїв, що тисячі їх прибували до Борислава, скуповували у селян за безцінь шматочки землі та починали рити нафтові заклади з надією розбагатіти. Водночас з'явився й новий тип працівника – ріпник, або видобувач нафти, який став першим проявом капіталістичного порядку в тім далекому від промисловості патріархальному кутку.

У подальшому автор згадує, що до них доходили відомості про окремі випадки з промислового життя Борислава. Зокрема, про те, скільки загинуло робітників у тій чи тій ямі, що стало причиною того чи того випадку, але все це траплялося через відсутність засобів безпеки в ямах. При цьому були випадки й нечесної поведінки роботодавців-євреїв, про які згадує автор, оскільки один із ріпників загинув, бо його євреї підпоїли й зіпхнули в яму, а далі – безкінечні розповіді про шахрайства

євреїв, які справді були дуже частим явищем. Пересвідчитись у правдивості цих розповідей автору вдалося, коли він із батьком поїхав до Дрогобича, де побачив власними очима й ріпників, і євреїв, які кожного запитували, чи він із Борислава і чи має яму з нафтою на продаж.

Загалом оповідання має ознаки ідилії та елегії [7: 88]. І хоча в структурі твору переважає реалістична розповідь автора, а натуралізм має лише фрагментарне окреслення, усе ж розповідь про Борислав має такі натуралістичні ознаки: фактографізм, деталізований виклад матеріалу.

Висновки й перспективи дослідження. Пізній період творчості І. Франка позначений наявністю низки оповідань, які містять натуралістичне відтворення єврейської тематики. У таких оповіданнях, як «Чиста раса», «В тюремнім шпиталі», «У столярні», «У кузні (Із моїх споминів)», представлено спогади автора про різні етапи його життя, у яких дуже чітко виокремлюється єврейська тематика, розкрита за допомогою натуралістичних засобів, за допомогою яких відтворено проблематику єврейського буття в Галичині. Серед натуралістичних особливостей зображення єврейських постатей можна назвати фактографізм, детальний опис із фіксацією всіх дрібниць як наслідок наукової точності, правдоподібність, об'єктивність відтворення та єдність у процесі зображення природних і соціальних чинників, що в сукупності робить читача їх свідком.

Подальші дослідження натуралізму у творчості І. Франка пізнього періоду дадуть підстави визначити тривалість звернення письменника до натуралістичного стилю та окреслити причини зміни його світогляду в цей період.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Венгринович Н. Р. Зооморфна образність у натуралістичній прозі Івана Франка та Френка Норріса. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*, 2017. Одеса. № 27. Том 1. С. 112–115.
2. Голод Р. Натуралізм. *Дивослово*. 2012. № 4. С. 50–56.
3. Гундорова Т. Франко не Каменяр. Франко і Каменяр. К.: Критика, 2006. 352 с.
4. Кебало М. С. Художній світ творів німецького та українського натуралізму. *Наукові записки ТНПУ. Серія: Літературознавство*. 2016. № 44. С. 128–137.
5. Кобзей Н. Поетика натуралізму у творах Івана Франка та Володимира Винниченка на кримінальну тематику: порівняльно-типологічний аспект. *Українське літературознавство*. 2010. Вип. 72. С. 33–42.
6. Косило Н. В. Типологічні особливості українського та англійського натуралізму в порівняльному аспекті. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2004. С. 135–138.
7. Пилипчук С. Фольклорний «Серпанок» Франкового оповідання «У Кузні». *Українське літературознавство*. 2018. Вип. 83. С. 85–98.
8. Ткачук М. П. Жанрова структура прози Івана Франка (бориславський цикл та романи з життя інтелігенції). Монографічне дослідження. Тернопіль, 2003. 384 с.
9. Франко І. Зібрання творів: у 50 т. К.: Наукова думка, 1976–1986. Т. 20: Повісті та оповідання (1896–1900). 1978. 487 с.
10. Франко І. Зібрання творів: у 50 т. К.: Наукова думка, 1976–1986. Т. 21: Повісті та оповідання (1898–1904). 1978. 501 с.

**REFERENCES (TRANSLATED &
TRANSLITERATED)**

1. Venhrynovych N. R. (2017). Zoomorfna obraznist u naturalistychnii prozi Ivana Franka ta Frenka Norrisa [Zoomorphic imagery in the naturalistic prose of Ivan Franko and Frank Norris]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seria: Filolohiia*. Odesa. № 27. Tom 1. S. 112–115. [in Ukrainian].
2. Holod R. (2012). Naturalizm [Naturalism]. *Dyvoslovo*. № 4. S. 50–56. [in Ukrainian].
3. Hundorova T. (2006). Franko ne Kameniar. Franko i Kameniar [Franko is not a stonemason. Franco and the Stonemason]. K.: Krytyka. 352 s. [in Ukrainian].
4. Kebalo M. S. (2016). Khudozhnii svit tvoriv nimetskoho ta ukrainskoho naturalizmu [The artistic world of works of German and Ukrainian naturalism]. *Naukovi zapysky TNPU. Seria: Literaturoznavstvo*. № 44. S. 128–137. [in Ukrainian].
5. Kobzei N. (2020). Poetyka naturalizmu u tvorakh Ivana Franka ta Volodymyra Vynnychenka na kryminalnu tematyku: parivnialno-typolohichni aspekt [Poetics of naturalism in the works of Ivan Franko and Volodymyr Vynnychenko on criminal themes: comparative-typological aspect]. *Ukrainske literaturoznavstvo*. Vyp. 72. S. 33–42. [in Ukrainian].
6. Kosylo N. V. (2004). Typolohichni osoblyvosti ukrainskoho ta anhliiskoho naturalizmu v porivnialnomu aspekti [Typological features of Ukrainian and English naturalism in a comparative aspect]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka*. s. 135–138. [in Ukrainian].
7. Pylypchuk S. (2018). Folklornyi «Serpanok» Frankovoho opovidannia «U Kuzni» [Folklore «Haze» of Frank's story «In the Forge»]. *Ukrainske literaturoznavstvo*. Vyp. 83, S. 85–98. [in Ukrainian].
8. Tkachuk M. P. (2003). Zhanrova struktura prozy Ivana Franka (boryslavskyi tsykl ta romany z zhyttia intelihtentsii) [Genre structure of Ivan Franko's prose (Boryslav cycle and novels on the life of the intelligentsia)]. *Monohrafichne doslidzhennia*. Ternopil. 384 s. [in Ukrainian].
9. Franko I. (1978). Zibrannia tvoriv: u 50 t. [Collection of works: in 50 v.]. K.: Naukova dumka, 1976–1986. T. 20: Povisti ta opovidannia (1896–1900). 487 s. [in Ukrainian].
10. Franko I. (1987). Zibrannia tvoriv: u 50 t. [Collection of works: in 50 v.]. K.: Naukova dumka, 1976–1986. T. 21: Povisti ta opovidannia (1898–1904). 501 s. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редколегії: 26.04.2021

Схвалено до друку: 07.06.2021